

BREZGLAVJEKI. ZGODBE IZ PREKMURJA.

Zapisal Dušan Rešek.

Uredila dr. Marija Stanonik, ilustriral

Endre Göntér,

besedilo poknjižil Milan Zrinski,

dialektološko pregledala dr. Zinka Zorko.

Kmečki glas, zbirka Glasovi.

Ljubljana 1995, 329 str.

CD z 28 pripovedmi.

ISBN: 961-203-060-X

Da v minulem letu slovensko pripovedno izročilo ni bilo zapostavljeno, dokazujeta knjigi, ki ju želim predstaviti. Gre za pohorske pripovedi, ki jih je zbral v knjigi *Noč ima svojo moč Bog pa še večjo*, s podnaslovom *Pohorje pripoveduje*, Anton Gričnik, in pa *Zgodbe iz Prekmurja*, ki jih objavlja Dušan Rešek v knjigi *Brezglavjeki*. Pripovedi so izšle kot 8. in 9. knjiga v "Zbirki Glasovi" pri založbi Kmečki glas. Uredila ju je dr. Marija Stanonik. Prav ona ima tudi velike zasluge pri tem, da v zbirki redno izhajajo vedno nove in nove knjige, saj zavzeto spremlja delo za ljudsko pripovedništvo navdušenih zbiralcev in zapisovalcev ljudskega izročila in jih strokovno vodi. Naj še dodam, da je obema knjigama priložen CD in lahko torej nekatere pripovedi v pohorskem oz. prekmurskem pogovornem jeziku slišimo tako rekoč v živo. To je novost te zbirke, saj nobena od knjig, ki so doslej izšle v tej seriji, še nima priloženih CD-jev, niti kaset.

Potem ko je bilo v prvih štirih knjigah in tudi v šesti predstavljeno pripovedno izročilo zahodnih Slovencev, v peti in sedmi knjigi pa ljudsko pripovedništvo osrednje Slovenije, je tokrat na vrsti vzhodni del naše dežele.

Anton Gričnik nas popelje skozi gozdnato pohorsko hribovje južno od Drave, od Slovenj Gradca, Sv. Primoža na Pohorju, prek Mislinje, dalje v Skomarje, prek Sv. Lovrenca na Pohorju, v Zreče, Oplotnico, Tinje, Ruše, Fram in številne druge pohorske vasice in kraje, ki jih je sam prehodil in prebredel po dolgem in počez, se pogovarjal z ljudmi in tako v razmeroma kratkem času - sistematično se je namreč lotil zapisovanja šele leta 1990 - zbral nad tisoč pripovedi, pri tem pa od blizu spoznal skrivnostni bajni utrip starodavnega Pohorja.

Bogato gradivo je nato zaokrožil v snovno prelivajočo se celoto in bralca popeljal skozi svet predstav in domišljije po tematskih sklopih, v katere je gradivo razvrstil. Tako so pripovedi o strahovih in duhovih zbrane v skupini *Strah ima velike oči*. Zgodbe o živalih pretežno vraževerne vsebine pa v poglavju *Črni pes grize živino*. Gozdne in vodne prikazni so tematika pričevanj, ki so strnjena pod naslovom *Prikazni ne moreš ustreliti*. O večni želji po odkrivanju zakladov in sreče govorijo pripovedi v skupini *Šac so kopali*. Z bajnimi bitji, kot so coprnice, Divje babe, Bele žene in Žalik žene, Vile Gorjanke, Rojenice, Sojenice, Torka, Mora, Šembilja in podobnimi, se srečamo v poglavju *Tja v ti beli grad*. O vragu pripovedujejo zgodbe, zbrane v poglavju *Ne kliči hudiča*, medtem ko so smrt, vaški posebnosti, Deseti bratje, nenavadni dogodki in predstave o nebesih in onstranstvu osrednja tema

pripovednih sklopov *Smrt jucka* in *Odprto nebo*.

Kot je izraženo že v naslovu in kot čutimo v tematskih sklopih, prevladujejo zgodbe noči oz. teme, kajti noč ima res svojo moč, lahko je čudna, skrivnostna, toda - kot ugotavlja Gričnik sam in to tudi v naslovu pove - pa ima Bog še večjo moč, kar - po njegovih besedah - pravijo in trdno verjamejo Pohorci in kar je ohranjeno tudi v njihovem izročilu. *Zgodbe si namreč* - kot je ugotovil avtor - niso izmišljevali sami, ampak so pripovedovali tisto, kar so doživeli ali resnično doživeli. Niso pripovedovali le zato, da bi se zabavali, šalili in kratkočasili, ampak tudi in morda predvsem zato, da bi se oblikovali, učili in vzgajali, da bi prenašali in širili staro modrost, s tem pa prodirali vedno globlje v smisel življenja.

Knjigo je Anton Gričnik pospremil med bralce z željo, da ne bi bila le nekakšen arhiv pohorske pripovedne preteklosti, ampak naj bi bila živo pričevanje za današnje in prihodnje čase.

Gradivo je po večini predstavljeno v pohorskem pogovornem jeziku, v nekaterih primerih se približuje knjižni slovenščini, pri čemer pa vendar skuša čim bolj ohraniti originalno dikcijo, v drugih zopet se bolj drži lokalnih narečij, kar je v knjigi označeno s tiskom, namreč z velikimi črkami. Podobno so jezikovno različne tudi pripovedi, ki jih lahko poslušamo na CD-ju, kjer je posnetih 18 zgodbic, kar zelo popestri izdajo.

Deveta knjiga Zbirke Glasovi *Brezglavjeki: Zgodbe iz Prekmurja* je posvečena deželi onkraj Mure. V njej Dušan Rešek, sicer že znan po etnološko in folkloristično zasnovanih knjigah, npr.: *Šege in verovanja ob Muri in Rabi* (1973), *Strijc so strino...* (1990) in *Prekmurje, dobro jutro* (1991), predstavlja svoje rodno Prekmurje v luči predstav in pripovedništva tega ljudstva. Kot veterinar je redno obiskoval prekmurske domačije in prodrl v skriti svet ljudi tega delčka

panonske pokrajine. V knjigi so zbrane pripovedi, ki jih je sistematično nabiral med leti 1960 in 1993. Za razliko od pohorskega izročila so prekmurske pripovedi bolj fabulativne. V njih se srečamo s čisto pravljičnimi junaki in motiviko, z bajnimi bitji, kot so Brezglavjeki, Torka, Džilerji, Meraši, Sojenice in drugimi prikaznimi. Zbranih je kar nekaj zgodovinskih povedk, npr. o Atili, Kralju Matjažu, o Turkih, celo o Francu Jožefu, ki naj bi se udingal kot hlapec in tako razkrinkal brezobzirno ravnanje gospode s podložniki. Predstavljenih je nekaj razlagalnih povedk in legend, razmeroma malo je šaljivih zgodbic, največ pa je pripovedi o vragu in še več o čarovnicah. Verovanje v čarovnice naj bi bilo v tem zakotnem delčku Slovenije še vedno živo, tako rekoč socialno obarvano, kajti ljudje so radi obsodili vsako odstopanje od us-

taljenega obnašanja, ravnanja in družbenih norm in takšne posameznike etiketirali kot pripadnike mračnih sil. Vse namreč, česar niso razumeli, je burilo njihovo domišljijo in jih vodilo k iskanju svojih razlag, pogosto tudi v praznoverje. Kot pravi Dušan Rešek sam, zbrane pripovedi *niso prazne besede in tudi niso namenjene otrokom, prekmurske zgodbe so za odrasle. V njih smo mi, takšni, kot smo. V njih so naše podobe, naši strahovi, upanja in želje.*

Za razliko od pohorskih pripovedi je tu gradivo predstavljeno tako v prekmurščini kot v knjižni slovenščini, dodan pa je še slovarček narečnih besed. Tudi Prekmurske pripovedi so ujele v svoji zvočni podobi na CD-ju, tako da lahko kar 28 zgodbic slišimo v prekmurščini.

Monika Kropelj

ZMAGO ŠMITEK, SREČEVANJA Z DRUGAČNOSTJO. SLOVENSKA IZKUSTVA EKSOTIKE.

Didakta, Ljubljana 1995.
250 str., ilustracije.
ISBN

Če se zdaj iz domačih logov preselimo še na območje tujih, oddaljenih svetov, smo ravnokar dobili v roke novo knjigo s področja neevropske etnologije. Njen naslov je *Srečevanja z drugačnostjo*, podnaslov pa *Slovenska izkustva eksotike*. Izšla je pri založbi Didakta. S to knjigo, zbirko biografskih esejev, je njen avtor dr. Zmago Šmitek dopolnil raziskovanja, objavljena v dveh svojih prejšnjih knjigah, namreč *Klicu daljnih svetov* (1986) in *Poteh do obzorja* (1988). Delo se ukvarja z zgodovino mentalitet, kot pravi avtor, in raziskuje zgodovino odnosa, ki so ga imeli Slovenci do sveta. Pri tem v kronološko razvrščenih biografijah pokaže, kako se je od 17. stol. do danes v slovenskem razumevanju čezmorskih ljudi in kultur razvijal način opisovanja in argumentacije. Poudarja bistvene premike pri izbiri podatkov, njihovem razvrščanju in vrednotenju. Zgodovinske podatke povezuje z ugotovitvami etnologije in kulturne antropologije. Obenem je delo tudi prispevek h kolonialni in misijonski zgodovini, s katerima se Slovenci doslej niso veliko ukvarjali. Pisanje je zahtevalo veliko časa, saj je bilo treba nekatere arhivske dokumente poiskati na Dunaju, v Rimu, Münchnu, Londonu, Seville, Lizboni in Goi ter predstavlja najbrž tudi prvi poskus

obsežnejše in sistematične uporabe portugalskih virov za našo zgodovino.

Osebe v tej knjigi - v pretres je vzeti 10 biografij - so obravnavane zgolj na podlagi pisanih virov, bodisi avtobiografskih podatkov ali poročil drugih avtorjev. Tako pravzaprav človeških profilov ni bilo mogoče izrisati v vseh njihovih potezah, ampak po principu tako imenovane *neobjektivne resnice*, saj je bil posameznik za javnost pravzaprav to, kar je predstavljal v medčloveških komunikacijskih procesih. V knjigi so obravnavani predvsem posamezniki iz družbene elite (plemstva, meščanstva, duhovščine), ki so pač v prejšnjih stoletjih znali in mogli pisati o sebi ter o svojem dojemanju in odnosih do drugačnega kulturnega okolja ali pa so o njih ohranili pričevanja njihovi stanovski sodobniki. Prek teh posameznikov so tudi Slovenci začutili posledice evropske kolonialne ekspanzije, ki je od konca 15. stol. na stežaj odprla vrata intenzivnim in daljnosežnim "srečevanjem z drugačnostjo".

Knjiga bo vsekakor obogatila slovenski knjižni trg za novo, strokovno kvalitetno delo, ki povsem ustreza sodobnim znanstvenim zahtevam. Hkrati pa je tudi napisana tako, da bo zanimivo branje tako za strokovnjaka kot za širšo publiko, kateri je tudi namenjena.